

Переконання як засіб забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України.

С. Поляков

У статті аналізується переконання як основний метод забезпечення законності та правопорядку в системі Збройних Сил України. Особливу увагу приділено аналізу заохочення як основної правової форми реалізації переконання. Наводяться класифікація і ознаки заохочень, які застосовуються до військовослужбовців Збройних Сил України.

The article analyzes the conviction as the primary method of law and order in the Armed Forces of Ukraine. Special attention is paid to the analysis of promotion as the basic legal instrument implementing beliefs. A classification and characteristics of incentives that apply to members of the Armed Forces of Ukraine.

У системі методів державного управління Збройними Силами України переконання є особливим засобом правового впливу на відповідний сектор суспільних відносин. Його сутність полягає у тому, щоб суб'єкти військового командування додержувалися певних норм поведінки внаслідок внутрішньособистого визнання їх соціальної корисності, а не через сліпе підкорення велінням влади під загрозою застосування примусу. Це означає впровадження культу дисциплінованості, розуміння того, що міцна військова дисципліна є необхідною умовою успішного виконання службово-бойових завдань з чітким дотриманням норм права. Враховуючи це, особливо актуальним завданням юридичної науки є дослідження переконання як засобу забезпечення законності в системі Збройних Сил України, що і обумовило мету статті.

В основу статті покладено аналіз законодавства України про дисциплінарну відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України, а також праці з адміністративного права таких вітчизняних вчених як Коломієць Т.О., Гулевська Г.Ю., Колпаков В.К., Стеценко С.Г., Гладун З.С.

У загальному розумінні переконання являє собою систему заходів правового і неправового характеру, які проводяться державними і громадськими органами і мають форму виховних, роз'яснювальних та заохочувальних методів впливу на поведінку, спрямованих на формування у громадян розуміння необхідності чіткого виконання законів та інших правових актів [7, с. 74]. Враховуючи те, що прогресивне людство йде по шляху гуманізації методів здійснення державного управління, *переконання виступає і як засіб профілактики правопорушень, і як зміцнення державної дисципліни.*

У Збройних Силах України переконання як засіб забезпечення законності і правопорядку відіграє особливо важливу роль. Це пов'язане передусім з тим, що переконання виступає своєрідним механізмом профілактичного впливу на свідомість військовослужбовця як потенційного суб'єкта можливого скоєння правопорушення чи дисциплінарного проступку. Змістовне наповнення виховної і патріотичної роботи у Збройних Силах України передбачає застосування стосовно військовослужбовців переконання, що вказується у законі (п. 3 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України [1]). Проте, конкретні заходи переконання у системі національного законодавства України систематизовано не перелічені. Виходячи з аналізу багатьох актів, які регулюють різноманітні аспекти забезпечення законності і правопорядку в Збройних Силах України, *правовими формами реалізації переконання* ми пропонуємо вважати наступні:

— зауваження на адресу військовослужбовця від керівника за незначне відхилення від бажаної поведінки;

— бесіда командира з підлеглими військовослужбовцями;

— проведення зборів і нарад військовослужбовців;

УДК 340.131:355.354(477)

ПОЛЯКОВ С.Ю.,

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри загальновійськових та правових дисциплін військово-юридичного факультету Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

© С. Поляков, 2012

- проведення навчальних занять з вивчення національного законодавства України, військових статутів, наказів і актів військового командування;
- проведення інструктажів різноманітної тематично-цільової спрямованості;
- доведення до відома особового складу військової частини або підрозділу інформації щодо шкідливих наслідків фактів порушення дисципліни військовослужбовцями;
- організація і налагодження діяльності військових колективів;
- організація і проведення заходів з питань культури і дозвілля;
- застосування встановлених законодавством заохочень до військовослужбовців.

Остання правова форма переконання потребує на наш погляд особливої уваги. У вітчизняній юриспруденції серед вчених-адміністративістів немає одностайного погляду стосовно змісту категорії «заохочення». Так, С.Г. Стеценко визначає заохочення як метод державного управління, що полягає у застосуванні способів впливу на свідомість та інтерес людей та проявляється у використанні моральних і матеріальних заходів із метою адекватного оцінювання правомірної поведінки [5, с. 214]. Треба зазначити, що подібна точка зору передбачає належність заохочення до методів непрямого впливу на об'єкт управління, тобто через створення механізмів стимулювання та зацікавленості. В зазначеному контексті вчений поділяє заохочення на економічні (премії, пільги, квоти), організаційні (спрощена форма звітності), соціальні (подяка, грамота, нагорода, компенсація).

Дещо відмінна точка зору зустрічається і у інших науковців, які розглядає заохочення як самостійний метод державного управління; спосіб впливу, який через інтереси, свідомість спрямовує волю людей на здійснення корисних з точки зору суб'єкта управління дій. Підкреслюючи самостійність заохочення в системі методів державного управління автором наводиться перелік притаманних йому ознак, а саме: фактичною підставою для його застосування є заслуга, діяння, яке позитивно оцінюється владним суб'єктом; пов'язане з оцінкою вже вчиненого діяння; є персоніфікованим та застосовується відносно окремих індивідуальних або колективних суб'єктів; характеризується моральним схваленням, наділенням правами, пільгами, матеріальними цінностями та іншими благами [3, с. 241].

В цілому, заохоченню у системі державного управління притаманні наступні характерні риси:

- фактичною підставою для застосування заохочення є заслуга, діяння, позитивно оцінювані суб'єктами управління;

- заохочення, пов'язані з оцінкою вже зроблених діянь, є складовою частиною державного контролю;
- заохочення персоніфіковане, застосовується у відношенні окремих індивідуальних або колективних суб'єктів;
- заохочення укладається в моральному схваленні, наділенні визначеними правами, матеріальними цінностями й іншими благами;
- в основному заохочення врегульоване правом, у багатьох випадках реалізується у формі правозастосування;
- заохочення побічно впливає на волю заохочуваного, стимулюючи його.

У порівнянні з заохоченнями для інших професійних груп, заохочення військовослужбовців мають свої особливі ознаки.

По-перше, дисциплінарний статут Збройних Сил України у розділі II «Заохочення» визначає, що *заохочення є важливим засобом виховання військовослужбовців і зміцнення військової дисципліни*. Також у Статуті визначено, що кожний командир у межах наданих Статутом прав зобов'язаний заохочувати підлеглих військовослужбовців за старанність, розумну ініціативу та сумлінне виконання службових обов'язків. Відповідно, військове законодавство України ставить командирам у обов'язок заохочувати підлеглих з метою стимулювання їх до високих показників у службово-професійній діяльності. Це вказує на те, що для застосування до військовослужбовців заохочення має бути *спеціальна підстава*;

По-друге, в зв'язку з ієрархічним принципом професійно-управлінських стосунків у Збройних Силах України, військові начальники нижчого рівня мають право клопотати щодо заохочення конкретного військовослужбовця перед військовим начальником вищого рівня. Дисциплінарним статутом Збройних Сил України передбачено, що коли командир вважає, що наданих йому прав недостатньо для заохочення військовослужбовців, які відзначилися, він може клопотати про заохочення перед старшим командиром. Це вказує на те, що *заохочення в межах реалізації переконання у Збройних Силах України може застосовуватися як прямим, так і безпосереднім владно-управлінським суб'єктом, що наділений владними повноваженнями*;

По-третє, законом ставиться специфічна і обов'язкова вимога до застосування заохочень стосовно військовослужбовців: *заохочення має бути заслуженим*. При визначенні виду заохочення

враховується характер заслуг військовослужбовця та його ставлення до служби за попередній час;

По-четверте, заохочення застосовується лише уповноваженими суб'єктами військового управління, які наділені спеціальними повноваженнями в межах дисциплінарної влади. Тому *застосування заохочень носить дисциплінарно-владний характер*;

По-п'яте, заохочення застосовуються у відповідності до особливої правової процедури із дотриманням низки формальностей.

Орієнтуючись на наведені вище точки зору і ознаки заохочень пропонуємо *заохоченням у Збройних Силах України вважати спосіб впливу на особистість, який передбачає цілеспрямований вплив на інтерес і свідомість військовослужбовців з метою орієнтації його свідомої поведінки задля досягнення високих професійних показників службової діяльності у межах виконання військового обов'язку*. Заохочувальний вплив сприяє виникненню інтересу до здійснення визначених справ, одержанню матеріального, морального, іншого схвалення.

Враховуючи достатньо широке розмаїття заохочень, які застосовуються в системі Збройних Сил, наведемо їх класифікацію. Так, *в залежності від фактичних підстав заохочення розрізняють*:

– *абсолютне заохочення*, зумовлене абсолютними підставами заохочення. Такими підставами є: сумлінне виконання службових обов'язків, відмінні результати у вивченні військової техніки і озброєнь, високий професійний рівень виконання службово-бойових завдань;

– *відносне заохочення*, регламентоване Дисциплінарним статутом. Норми зазначеного акту надають право командирів з метою, як ми зазначали вище, виховання військовослужбовців заохочувати особовий склад за добросовісне виконання службових обов'язків, сприяння командирів у відновленні і постійному підтриманні дисципліни.

В залежності від юридичних підстав розрізняють:

– *формальне заохочення* – заохочення, регламентоване правовими нормами [4, с. 195] (відповідні заходи заохочення оформлюються спеціальними правозастосовчими актами і, як правило, заносяться в службу картку військовослужбовця);

– *неформальне заохочення* – застосування різноманітних заходів впливу, не передбачених юридичними нормами (наприклад, публічна похвала);

За змістом заохочення може бути:

– *моральним* (оголошення подяки, нагородження грамотою);

– *матеріальним* (нагородження грошовою премією, цінним подарунком);

– *статусне* (змінює правовий статус військовослужбовця. Приміром, присвоєння сержантам (старшинам) строкової служби, які звільняються в запас, чергового військового звання, вищого на один ступінь за військове звання, передбачене штатною посадою).

Слід вказати, що держава у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України [1] проводить класифікацію видів заохочень в *залежності від категорій військовослужбовців, стосовно яких вони застосовуються*. Так, Статут передбачає категорії заохочень, як застосовуються до рядових (матросів), сержантів (старшин), прапорщиків (мічманів), а також заохочень, які застосовуються до офіцерів. Відповідно і суб'єкти заохочень мають різні повноваження по їх застосуванню, що обумовлюється ієрархічним посадовим становищем останніх у всій системі управління Збройними Силами України.

Враховуючи те, що *рядових (матросів) і сержантів (старшин)* найбільша кількість від усього числа військовослужбовців в Україні, у якості приклада наведемо *види заохочень*, що застосовуються саме до вказаної категорії військовослужбовців. Зокрема, до рядових (матросів), сержантів (старшин) Збройних Сил України застосовуються такі заохочення:

а) оголошення подяки;

б) зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення;

в) надання одного додаткового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег поза чергою військовослужбовцям строкової служби;

г) надання додаткової відпустки військовослужбовцям строкової служби строком до 5 діб;

д) повідомлення батьків або колективу за місцем роботи чи навчання військовослужбовця до його призову на службу про зразкове виконання ним військового обов'язку та про отриманні заохочення;

е) нагородження грамотою, цінним подарунком або грошовою премією;

є) нагородження військовослужбовця його фотокарткою, в якій він знятий біля розгорнутого Бойового Прапора військової частини;

ж) присвоєння військового звання старший солдат (старший матрос);

з) присвоєння сержантам (старшинам) строкової служби, які звільняються в запас, чергового військового звання, вищого на один ступінь за військове звання, передбачене штатною посадою, яку

обіймав сержант чи старшина під час звільнення в запас, до старшини, головного корабельного старшини включно;

- и) занесення прізвища військовослужбовця до Книги пошани військової частини (корабля);
- і) нагородження заохочувальними відзнаками Міністра оборони України.

До військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, у тому числі військовослужбовців-жінок, що проходять військову службу на посадах рядового, матроського, сержантського й старшинського складу, застосовуються вказані вище заохочення, крім заохочень, передбачених наведеними пунктами «в», «г», «д», «є», «з».

Вказані види заохочень мають право застосовувати наступні посадові особи Збройних Сил України, які мають відповідну дисциплінарну владу. Зокрема, командир відділення та заступник командира взводу, командир батальйону (корабля 3 рангу), командир полку (корабля 1 рангу), командир бригади та інші.

До офіцерів Збройних Сил України застосовуються такі заохочення:

- а) оголошення подяки;
- б) зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення;
- в) нагородження грамотою, цінним подарунком або грошовою премією;
- г) занесення прізвища до Книги пошани військової частини (корабля);
- д) дострокове присвоєння чергового військового звання до полковника, капітана 1 рангу включно;
- е) нагородження заохочувальними відзнаками Міністерства оборони України;

Важливим різновидом заохочення є також нагородження військовослужбовців державними нагородами. У відповідності до п. 14 Розділу II Дисциплінарного статуту Збройних Сил України [1] за мужність і відвагу, проявлені під час виконання військового обов'язку, зразкове управління військами, високі показники в бойовій підготовці, оволодінні військовою технікою та озброєнням, інші заслуги перед Вітчизною, Збройними Силами України начальники від командира полку (командира корабля 1 рангу), командири, які мають рівні з ними права та вищі, командири окремих батальйонів (кораблів 2 рангу), а також командири окремих військових частин, які користуються владою командира батальйону (корабля 3 рангу), мають право висувати підлеглих військовослужбовців для відзначення державними нагородами України.

Важливими видами заохочень є також нагородження відзнаками Міністерства оборони України і спеціальна відзнака Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України «Іменна вогнепальна зброя». Даний вид заохочень має особливий характер. Підставами для його застосування є бездоганна служба та видатні заслуги перед Збройними Силами України.

Відзнакою «Іменна вогнепальна зброя» нагороджує Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України. Міністр оборони України, керівники інших центральних органів виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні військові формування, створені відповідно до законів України, нагороджують відомчими відзнаками «Вогнепальна зброя» і «Холодна зброя». Вказаний вид заохочень застосовується як почесна державна нагорода та відомчі заохочувальні відзнаки за визначні заслуги в забезпеченні обороноздатності України, недоторканності її державного кордону, підтриманні високої бойової готовності військ (сил), зміцненні національної безпеки, боротьбі зі злочинністю, захисті конституційних прав та свобод людини і громадянина, за бездоганну багаторічну службу, зразкове виконання військового та службового обов'язку, виявлені при цьому честь і доблесть.

Враховуючи те, що у демократичному суспільстві переконання – головний метод впливу на поведінку людей, у системі Збройних Сил України його профілактична роль у забезпеченні законності і правопорядку військової організації невпинно зростає. Виховне значення заохочення як форми переконання є важливим проявом посилення ролі переконання як важливого засобу забезпечення законності в Збройних Силах України на благо життя всього суспільства.

1. Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» від 24.03.1999 р. № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 22-23. — ст. 197

2. Адміністративне право України. Навч. посіб. / Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний ун-т» / Коломієць Т.О., Гулевська Г.Ю.

— К.: Істина, 2007. — 216 с.

3. Гладун З.С. Адміністративне право України. Навч. посібник – Тернопіль: Карт бланш, 2004. – 579 с.

4. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.

5. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2007. – 514 с.